

Kozák emigránsok szervezkedése Magyarországon az 1920-as években¹

Az alább publikált levélben Pjotr Nykolajevics Krasznov egykori doni atamán nem kevesebbet javasol Horthy Miklós kormányzónak, mint az Európában szétosztott kozák emigránsok Magyarországra telepítését, belőlük olyan katonai erő szervezését, amely egyszerre lenne letéteményese és őrzője az orosz nemzeti eszmének, a kozák identitásnak, és amely harcolna a magyar érdekekért az ország külső és belső ellenségeivel szemben. Példaként a különböző államok külföldiek-ből verbuvált fegyveres alakulatait hozza fel, mint a francia idegenlégiót vagy a Vörös Hadsereg lett és kínai ezredeit. A forrongó Európában szerinte minden hatalomnak nagy szüksége van olyan megbízható csapatokra, melyek nem kötődnek a helyi társadalomhoz, tradíciókhoz, nem értik az államnyelvet, így a belső rendfenntartás terén is jól alkalmazhatók. A kozákok Horthy kívánságára akár hadtest-szintű magasabb egységet is ki tudnának állítani a magyar haderő kötelékében. Krasznov javaslata részletes elképzeléseket tartalmaz a kozák egységek felszereléséről, fegyverzetéről, ellátásáról, a katonai szolgálat mikéntjéről. A tervből nem lett semmi, ugyanúgy eltűnt a történelem süllyesztőjében és a korabeli bürokrácia útvesztőiben, mint számos, a korban született hasonló elgondolás, magyar részről érdemben nem is foglalkoztak a felvetéssel. A levél szerzőjének és címzettjének személye azonban indokoltá teszi, hogy megpróbáljuk feltárni az ügy hátterét.

A kozákság szerveződése

A kozákság sajátos képződményként illeszkedik az orosz történelembe. Helyzetét, szerepét tekintve talán leginkább a vitézlő renddel lehetne párhuzamba állítani. A szó eredetére vonatkozóan többféle elképzelés létezik, török, tatár nyelvekből magyarazzák különböző, „határőr”, „harcos”, „bolyongó” jelentéstartalmakkal. Etnikailag eredetileg meglehetősen kevert, a formális egyenlőség és közvetlen demokrácia jegyeit mutató, nagyjából hasonló életmódot és harcmódot folytató közösségekről volt szó. A szabad kozákság kezdetben semmilyen más hatalmat

¹ A cikk az MTA Bolyai János Ösztöndíj és a Klebelsberg Kunó Ösztöndíj támogatásával készült.

nem ismert el maga felett, csak „Istent és saját atamánját”.² A választott atamán békeidőben a közösség akaratának végrehajtója volt, háborúban viszont szinte korlátlan hatalommal bírt alárendeltjei felett.

A korábbi századokban a kozák közösségek a terjeszkedő orosz államhatalom perifériáján elhelyezkedve kettős funkciót tölthettek be. Egyrészt menedéket adtak azoknak, akik a központi hatalom által kirótt terhek és kötelezettségek elől húzódtak távolabbi területekre. Ezzel egyúttal az előőrs szerepét játszották az orosz állam expanziójában, hiszen a centrumtól távolodva folyamatosan húzták maguk után az állami és földesúri adminisztrációt. Másrészt határvédelmi szerepet játszottak az orosz államalakulatot fenyegető külső, török, tatár veszéllyel szemben. Az első kozák közösségek a sztyeppén, a Fekete-, Azovi- és Kaszpi-tengerekhez vezető folyók mentén jöttek létre: a Dnyeper vidéki zaporozsjei (sellőkön túli), a doni, a kubáni, illetve a tyereki kozákság csoportjai. Identitásukban meghatározó szerepet játszott az a meggyőződés, hogy a pravoszláv hit védelmezőjeként önként szolgálnak a cárnak. Mindez persze nem akadályozta őket abban, hogy időnként pusztító rabló hadjáratokat vezessenek orosz és pravoszláv területek ellen, vagy Oroszország érdekeivel ellentétes katonai vállalkozásokban vegyenek részt. Ez utóbbi különösen a kisorosz/ukrán területek kozákságára volt jellemző. Rettegett Iván uralkodása és a zavaros időszak sajátos kötélhúzást, egyben kíméletlen harcot jelentett a kozákok teljes alávetésén munkálkodó központi hatalom, valamint a „hatalom nevében a hatalom ellen” lázadó, a centralizációs törekvésekkel szemben hol az egyik, hol a másik trónigénylőt támogató kozákság között.³

A 17. század utolsó harmadától már egyértelmű siker koronázza Moszkva törekvését, hogy a kozákokat szorosabban a központi hatalom ellenőrzése alá vonja, a kozák katonai alakulatokat szervezett formában megkísérelje beilleszteni az állam fegyveres erőinek kötelékébe. Ennek nyitányát a doni kozákok hűségesküre kényszerítése jelentette 1671-ben. I. Péter uralkodása alatt a kozák haderő összlétszáma már elérte a 85 ezer főt. A 18–19. században az orosz állam terjeszkedésével párhuzamosan a doni, tyereki, kubáni stb. mellett megjelentek a szibériai, orenburgi, asztraháni, amuri, uszurijszki kozák közösségek. Ezzel párhuzamosan folyt a kozák fegyveres erő irányításának átszervezése is. Létrehozták a valamennyi kozák alakulat élén álló atamán tisztségét (1827-től ezt hagyományosan a trónörökös töltötte be). Az alsóbb szintű közösségek, sztanyicák továbbra is választhatták atamánjukat, a kozák körzetek élén álló atamánok esetében azonban ezt megszüntették. Önálló tisztségként csak a doni atamán maradt meg, a többi kozák körzet élén álló atamán személye megegyezett az adott terület főkormányzójának vagy katonai körzetparancsnokának személyével.⁴ Az atamáni

2 Алексей Шкваров: Петр I и казаки. Алетея, Санкт-Петербург, 2010. 12.

3 Szvák Gyula: Cárok és kalandorok. Kossuth, Bp., 1982. Ezen belül a kozák közösségek kialakulásáról, felépítéséről és életmódjáról: 70–75.

4 Казаки, казачество, казачьи войска. Военная Энциклопедия. Т. 11. Петербург, 1913. In: А. Шкваров: i. m. 421–422., 427.

posztra így közösségen kívüli személyek, az állami, katonai adminisztráció emberei kerültek.

Mindezen változások mellett a kozák közösségek sokat megőriztek rendies jellegű kiváltságaikból és kötelezettségeikből. A kozákok társadalmi rendjükből nem léphettek ki, még házasságot sem köthettek kívülállóval. Kiváltságaik legfontosabb elemeit az adómentesség, a vámmentes kereskedelem joga (az adott kozák közösség területén), a halászati jog, a sókitermelés, az állami földek használatának joga stb. jelentették. A kozákok katonai szolgálatát az általános sorkatonai szolgálattól eltérően szabályozták. A kozákok maguk voltak kötelesek gondoskodni felszerelésükről, lóról és fegyverzetéről (ez a helyi hagyományokhoz igazodva közösségenként eltérő lehetett). A katonai szolgálati időt 20 évben állapították meg, és 18 éves kortól kezdődött. Hároméves kiképzési idő után az első vonalba kerültek, majd négyéves periódusokban egyre hátrább, mindez automatikusan terheik és kötelezettségeik csökkenésével járt, végül a tartalékok közé sorolták őket.⁵

Az 1917-es forradalmi események az orosz társadalom egészéhez hasonlóan a kozákságot is megosztották. A kozák körzetekben részben megmaradt a hagyományos struktúra a közösség előjáróival, itt régi-új elemként visszatértek a több évszázados gyakorlathoz, az atamán megválasztásához. A doni kozák körzetben 1917. június 17-én a Nagy Doni Kozák Körzeti Kör (*Bolsoj Vojszkovoj Krug*) Alekszej Makszimovics Kalegyint választotta doni atamánná.⁶ Ezzel párhuzamosan azonban létrejöttek a forradalmi hatalom új szervei is, mint például a bolsevik orientációjú Doni Forradalmi Bizottság. A kozákság harmadik, számban talán nem is legjelentéktelenebb részének elege lett az évek óta tartó háborúból, tömegesen hagyták el alakulataikat és tértek vissza falvaikba.

Kalegyin egy 1918. január 28-i keltezésű felhívásában szemléletesen érzékelteti a széthullás folyamatát: „A harcoló alakulatok bomlása elérte a kritikus határt. A Donyeci Körzet néhány ezredében előfordult, hogy a katonák tisztjeiket pénztalonom fejében eladták a bolsevikoknak. A megmaradt harctéri alakulatok nagy része megtagadta a Doni Körzet védelmére irányuló hadparancsokat.”⁷ Ebben a kilátástalan helyzetben az atamán úgy döntött, hogy a polgári lakosság kímélése érdekében feloszlatja kormányát és harc nélkül átadja Novocserkasszk városát az előrenyomuló bolsevikoknak. Az ehhez szükséges intézkedések megtétele után pedig öngyilkos lett. Kalegyin halála után nem egészen két hónap kellett a kiábránduláshoz. Az addig passzív vagy éppenséggel a vörösökkel szimpatizáló kozákság számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a bolsevikok nem a vágyott „kozákszabadságot” hozták el, hanem a korábbiánál is szigorúbb elnyomó rezsimit építenek ki. 1918

5 Uo. 429–430.

6 Андрей Кручинин: Генерал-от-кавалерии А. М. Каледин. In: Белое движение. Исторические портреты. Сост. Андрей Кручинин. Астрель, Москва, 2006. 96–97. A kozák intézményrendszerrel kapcsolatos terminológia magyarra fordítása nem egyszerű dolog. A войско (vojszko) kifejezés egyszerre jelent katonai erőt, csapatot, az adott kozák közösség által lakott területet, valamint az ehhez kapcsolódó intézményrendszert. A fordításnál mindezt egyetlen szóval nem lehetett visszaadni, ezért a fogalom kibővítése tűnt a legszerencésebb megoldásnak.

7 Uo. 120.

márciusában kitört a felkelés a hatalom új birtokosai ellen. A felkelők, a térségbe érkező más fehér alakulatok segítségével néhány hét alatt kiszorították a Don vidékéről a bolsevikokat. 1918. május 2-án a fegyveres harc során létrejött új hatalmi szerv, a Don Megmentésének Köre Pjotr Nyikolajevics Krasznovot választotta doni atamáná.

Pjotr Nyikolajevics Krasznov pályafutása

Krasznov régi kozák családból származott. A doni kozákság soraiba tartozó Krasznov családját Pjotr Nyikolajevics születésekor (1869) már generációk óta Pétervárhoz kötötte a szolgálat, felmenői a fővárosban állomásozó kozák testőrgárda egységeiben katonáskodtak (apja, Nyikolaj Ivanovics az altábornagyi rendfokozatig vitte). A származás, a családi tradíciók nemcsak a katonai pályaválasztást predesztinálták, de apjától örökölt irodalmi vénáját is kamatoztatni tudta. Irodalmi tevékenységét a műfaji sokszínűség jellemzi: a haditudósítás, a szépirodalom, a történetírás, valamint a memoáriródalom terén egyaránt otthonosan mozgott.⁸ Tematikusan írásainak nagy része a kozákság életével, történetével, a forradalom és polgárháború eseménysorával foglalkozott.⁹

Az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban és az I. világháborúban harctéri szolgálatot teljesített. 1914 novemberében vezérőrnaggyá léptették elő, dandár-, majd hadosztályszintű kozák alakulatokat vezényelt a német fronton. A forradalmi időszakban neki is szembesülnie kellett azzal, hogy a korábban teljesen megbízhatónak tartott kozák egységei megtagadták az engedelmességet, illetve teljesen passzívan szemlélték, hogy parancsnokukat két ízben is letartóztassák.¹⁰ Mindkét alkalommal sikerült kiszabadulnia, 1918 májusában pedig a Don Megmentésének Köre ráruházta a főhatalmat a Doni Kozák Körzetben.

Atamáni működésére rányomta bélyegét súlyos konfliktusa Anton Ivanovics Gyenyikin altábornaggyal, az Önkéntes Hadsereg parancsnokával. Kettejük ellentéte a személyes ellenszenvon túl a politikai-katonai helyzet eltérő megítélésén, eltérő eszközök alkalmazásán alapult. A kettejük közti nézeteltérés három kérdésben mutatható ki markánsan. 1. A Doni Kozák Körzet helye és szerepe az új orosz államban; 2. a németekhez és a korábbi szövetségesekhez való

8 Már 1901-ben a Русский Инвалид (Russzkij Invalid) című újság kiküldött tudósítójaként számolt be a kínai bokszerlázadás eseményeiről. Андрей Марыняк: Генерал-от-кавалерии П. Н. Краснов. In: Белое движение. Исторические портреты. Сост. Андрей Кручинин. Астрель, Москва, 2006. 171.

9 Krasznov legismertebb munkái: Атаман Платов (Platov atamán); От Двуглавого Орла к красному знамени (A Kétféjű Sastól a vörös zászlóig); Всевеликое Войско Донское (kb. A nagy doni kozák körzet). Дон и Добровольческая армия. Сост., науч. ред., коммент. Сергей Карпенко. Голос, Москва, 1992. (Белое дело). 395–396.

10 Második őrizetbe vételére 1917 novemberében azt követően került sor, hogy a pulkovi magaslatoknál elakadt a Kerenskij által szorgalmazott előrenyomulás Pétervár irányába. Krasznov néhány száz főből álló alakulata teljesen esélytelen volt a bolsevik túlerővel szemben, érdemi harci cselekményekre nem is került sor, helyette a kozákok inkább tárgyalásokba bocsátkoztak a vörös matrózokkal. А. Марыняк: i. m. 177–178.

viszony; 3. a kozák haderő és az önkéntes hadsereg kapcsolata, a további hadműveletek lehetséges iránya.

Krasznov új posztján lendületes „államépítő” munkába kezdett. Eltörölt valamennyi olyan dekrétumot, rendeletet, utasítást, amely 1917. február 25. után keletkezett, és lényegében a februári forradalom előtti állapotokhoz tért vissza. Az alaptörvények egy erős elnöki pozícióra jellemző jogokat biztosítottak neki a Doni Kozák Körzet területén: ő volt a haderő főparancsnoka, rendkívüli állapotot, hadiállapotot hirdethetett, megillette a kegyelmezés joga, a törvények csak az ő megerősítésével léphettek életbe.¹¹ Krasznov, aki magát egy „ötmilliós szabad nép” választott vezetőjének tartotta, több ízben és több fórumon hangot adott azon elképzelésének, hogy a Donnak autonómiát kell kapnia a jövő (értsd: a bolsevikok utáni) orosz állam keretein belül. Egy 16–17. századi jelszónak a felelevenítésével szemléletesen fejezte ki ennek lényegét: „Üdv és egészség a cárnak Moszkva kőfalai között, nekünk, kozákoknak pedig a Csendes Don vidékén!”¹²

Voltak azonban tevékenységének olyan elemei is, melyek miatt ellenfelei szeparatizmussal vádolták. Egyesek szemében már az is kimerítette ennek fogalmát, hogy a Doni Körzet alaptörvényei az állami lét olyan attribútumairól is rendelkeztek, mint a zászló, a címer és a himnusz.¹³ Krasznov hivatalba lépésének napján levelet intézett II. Vilmos császárhoz, melyben közölte, hogy a Doni Kozák Körzet nem áll háborúban Németországgal, egyúttal kérte, hogy a bolsevikok oroszországi uralmának megdöntéséig a Doni Körzetet ismerjék el független köztársaságnak.¹⁴ Ezek a lépései felkeltették az „egységes és oszthatatlan Oroszország” híveinek gyanúját. Közülük mindenekelőtt az Önkéntes Hadsereg főparancsnokáét, Anton Gyenyikin tábornokét.

Gyenyikin Krasznov politikai nézeteit rendkívül zavarosnak nevezte. Az atamán – Gyenyikin véleménye szerint – hol az Orosz Birodalom régi határainak helyreállításáról értekezett 1918 őszén a közelgő békekonferenciával kapcsolatban, hol megegyezés tárgyává tette volna, hogy a cári Oroszország mely területei lennének függetlenek, és mely területek képeznék részét egy új orosz államalakulatnak.¹⁵ 1918. június 28-án Krasznov újabb levelet intézett II. Vilmoshoz. Ebben ismét hangsúlyozta a Don jogát a független állami létre, a Doni Kozák Körzetről mint fiatal államalakulatról beszélt. Két ponton azonban túlment a körzet [átmeneti? – K. A.] önállóságának programján. A bolsevikellenes harc alakulásának függvényében már egy doni–kaukázusi föderációról beszélt, amelybe a doni, a kubáni, a tyereki, az asztraháni kozák körzetek és a Kaukázus északi része tartoz-

11 Пётр Краснов: Всевеликое Войско Донское. In: Дон и Добровольческая армия. Сост., науч. ред., коммент. Сергей Карпенко. Голос, Москва, 1992. (Белое дело). 11.

12 А. Марыняк: i. m. 186.

13 П. Краснов: i. m. 15. A zászló színei a kék, a sárga és a vörös voltak, a címer fő motívuma egy hordón ülő kozák alakja, a himnusz szerepét pedig a Megmozdult és forrong a pravoszláv Csendes Don kezdő kozák dal töltötte be.

14 Уо. 19.

15 Антон Деникин: Вооруженные силы Юга России. In: Дон и Добровольческая армия. Сост., науч. ред., коммент. Сергей Карпенко. Голос, Москва, 1992. (Белое дело). 340–341.

nának. Másrészt a német uralkodó közbenjárását kérte annak érdekében, hogy Moszkva és a doni államalakulat között békés, rendezett viszonyokat lehessen teremteni (tehát kvázi államközi kapcsolatokban gondolkodott az egykori Oroszország két területe között).¹⁶

Ami a második problémakört illeti, a fentiekből egyértelműen kiderül, hogy Krasznov a német orientáció híve volt, az Ukrajnában állomásozó német alakulatokkal mint szövetségesekkel számolt. A politikai támogatáson túlmenően a német kapcsolat elsősorban a kozák alakulatok felfegyverzésében, felszerelésében bírt jelentőséggel.¹⁷ Az Önkéntes Hadsereg parancsnoksága ezzel szemben a korábbi antantszövetségesekre, Nagy-Britanniára és Franciaországra kívánt támaszkodni. A harmadik vitás kérdés a hadműveletek irányítása és a további stratégiai célkitűzések meghatározása volt. Krasznov makacsul elzárkózott attól, hogy alakulatait, melyek létszáma 1918 augusztusára megközelítette az 50 ezer főt, alárendelje Anton Gyenyikinnek, az Önkéntes Hadsereg főparancsnokának. Ugyanakkor Krasznovnak, mint a legtöbb kozák atamánnak, szembe kellett néznie a kozákság hadrafoghatóságának korlátaival. A kozák alakulatok erejére, harci szellemére addig lehetett teljes mértékben számítani, amíg az adott közösség területét kellett megvédeni a bolsevikokkal szemben. Mihelyt a hadműveletek a Don, a Kubán stb. területén túlra helyeződtek, a lelkesedés hirtelen alábbhagyott. A sztanyicájáért, saját közösségéért hadba szálló kozákat lényegesen nehezebb volt mozgósítani az „egységes és oszthatatlan” orosz hazáért.¹⁸

A helyzet kedvezőtlen alakulása a fronton (a Vörös Hadsereg előretörése, a Doni Kozák Körzet északi területeinek elvesztése) és a német csapatok kivonása Ukrajnából a központi hatalmak összeomlása után megrendítette Krasznov pozícióját. 1918. december végén létrehozták a Dél-oroszországi Fegyveres Erők Főparancsnokságát, a főparancsnoki tisztet Anton Gyenyikinre ruházták; ezzel a doni kozák alakulatok az ő alárendeltségébe kerültek. 1919. február 1-jén Pjotr Krasznov lemondott az atamáni posztról.

Krasznov polgárháborús pályafutásának utolsó szakaszát a Nyikolaj Nyikolajevics Jugyenyics tábornok által irányított Északnyugati Hadsereg állományában töltötte, a propagandamunkát irányította. A hadsereg vereségét követően néhány hónapig Észtországban tevékenykedett, tagja volt a felszámolóbizottságnak, amely az evakuálás és leszerelés részleteit egyeztette az észti hatóságokkal. 1920 márciusától emigrációban élt Német-, illetve Franciaországban. Emigrációs éveit aktív irodalmi és politikai tevékenységet folytatott, tagja volt a Legfelsőbb Monarchista Tanácsnak. Egyik alapítója volt az „Orosz Igazság Testvérisége” (Bratszva Russzkoj Pravdi) nevű szervezetnek, amelynek tagjai arra vállalkoztak,

16 П. Краснов: i. m. 37–39.

17 1918 nyarán a doni kozákok 11 600 puskát, 88 golyószórót, 46 ágyút és 11,5 millió puskalőszeret vásároltak élelmiszerért cserébe a németektől. A fegyverzet egy részét továbbadták az Önkéntes Hadseregnek. А. Марыняк: i. m. 184.

18 Уо. 189–190.

hogy az illegalitás körülményei között, partizánmódszerekkel folytatják a küzdelmet a Szovjetunió területén a bolsevikok ellen.¹⁹

A hitleri Németország támadása a Szovjetunió ellen 1941. június 22-én az orosz emigráció egésze számára vízváltástonak bizonyult. Pjotr Nyikolajevics Krasznov azok közé tartozott, akik a németekkel való kollaboráció útjára léptek. A háború első napjaiban keletkezett írásaiban Isten áldását kérte a német fegyverekre és Adolf Hitlerre; párhuzamot vont az 1813-as és az 1941-es történelmi szituáció között: „Csak a szerepek cserélődtek fel. Oroszország a leigázott Poroszország, Adolf Hitler pedig a jószágos I. Sándor cár szerepében. Németország törleszteni készül régi adósságát Oroszországgal szemben. Lehetséges, hogy a két nagy nép új, évszázados barátságának küszöbén vagyunk.”²⁰ A háború során Krasznov aktívan közreműködött a német oldalon harcoló kozák alakulatok felállításában, szervezésében. Tévedéséért, hamis illúzióiért az életével fizetett. Több sorstársával együtt a háború után az angolok kiadták a szovjeteknek. 1947 januárjában az akkor 78 éves tábornokot halálra ítélték és kivégezték.

Viták a fehér emigráción belül

Krasznov Horthyhoz címzett levelét Ilja Petrovics Kartasev (?–1933) ezredes hozta Magyarországra. Kartasev a doni kozák közösségbe tartozott, az 1920-as években aktív szerepet játszott a kozák emigráció életének szervezésében. 1922 és 1924 között a Doni Menekültek Segélypénztárának vezetője volt. Emigrációs éveinek nagy részét Németországban, illetve Bulgáriában töltötte. Az 1920-as évek második felében részt vett abban a vállalkozásban, amelynek kezdeményezője Afrikan Petrovics Bogajevszkij doni atamán volt. Katonák, különböző pártállású politikusok, értelmiségiek, kozákok fejtették ki írásban elképzeléseiket a kozákság múltjáról, jelenéről és jövőjéről.²¹

Kartasev 1921. május 1-jén érkezett Budapestre, a külügyminisztérium és a honvédelmi minisztérium alacsonyabb beosztású tisztviselőivel, többek között a minisztériumban akkor már az orosz ügyek szakértőjének számító Pokorny Hermannal tárgyalt. Levelet intézett Gömbös Gyula századoshoz, nemzetgyűlési képviselőhöz (lásd 2. sz. dokumentum), amelyben további részleteket fűzött Krasznov javaslatához. Levelében három új motívum jelenik meg: Kartasev elkép-

19 Юрий Цурганов: Белоэмигранты и Вторая мировая война. Попытка реванша 1939–1945. Центрполиграф, Москва, 2010. 53.

20 Игорь Борисов (Ильин): Казаки в изгнании и борьбе. [Kiadó nélkül], Москва, 2007. 57. és Ю. Цурганов: i. m. 54.

21 A vállalkozás eredményeképpen 1928-ban Párizsban megjelent a Казачество. Мысли современников о прошлом, настоящем и будущем казачества című kötet. Kartasev írásában rendkívül széles körű kozák autonómia, a hagyományos kozák szabadság helyreállítása mellett érvelt az orosz állam keretein belül. Казачество. Мысли современников о прошлом, настоящем и будущем казачества. Гл. ред.: Вадим Телицын. Собрание, Москва, 2007. 183–186. Az említett kötet létrehozásában Krasznov a Bogajevszkijjel fennálló személyi ellentétei miatt nem vett részt.

zelhetőnek tartott egy olyan megoldást, melynek során Krasznov egy kisebb kozák egységgel (1000 fő) Magyarországon telepszik le, és a későbbiek során a kozák emigrációhoz intézett felhívás útján lehetségessé válik ennek a létszámnak a felduzzasztása. Amennyiben ez nem kivitelezhető, akkor egy külföldi bázis fenntartásához kérte a magyar kormány anyagi támogatását. A nagyobb nyomaték kedvéért pedig hozzátette, hogy a kozákság döntő szerepet fog játszani a jövő Oroszországában, így hosszú távon a magyar „befektetés” egy magyar–kozák (orosz) szövetségbe busásan megtérülhet.

Kartasev budapesti megbeszélései semmiféle eredményre nem vezettek. A kudarcnak alapvetően két oka volt. Az egyik, hogy a magyar kormány addigi tapasztalatai alapján nagyfokú óvatosságot tanúsított a hasonló elgondolásokkal szemben. A kozák „idegenlégió” ötlete túlságosan kalandor és kockázatos tervnek tűnt számára, ami az adott körülmények között, az antantellenőrzés árnyékában kivitelezhetetlen. Krasznovról a Berlinből beszerzett információk alapján azt tartották, hogy az egykor népszerű tábornok az emigrációban még a monarchista irányzaton belül is teljesen elszigetelődött (ennek okát nyílt németbarátságában és az antantállamok ellene irányuló intrikáiban vélték felfedezni), több az ellensége, mint a barátja. Ennélfogva nem tekinthető olyan vezető személyiségnek, akivel érdemes együttműködni.²²

A fenti fő motívum mellett egy másodlagos oka is volt annak, hogy Kartasev ezredes vállalkozása végül is kudarccal végződött. A magyarországi orosz emigráción belül elgondolásának komoly ellenfele támadt Alekszej Alekszandrovics von Lampe ezredes személyében. Krasznov és Kartasev mellett orosz részről ő tekinthető a történet harmadik főszereplőjének. Von Lampe Pjotr Vrangel hivatalos – a magyar kormány által is elismert – katonai képviselője volt Magyarországon, és a kérdéses időpontban tárgyalásokat folytatott a honvédelmi tárcával és a külügyminisztériumban a Krímből evakuált orosz hadsereg egységeinek magyarországi elhelyezéséről.²³ Ennek megfelelően emigrációs berkekben mindenkit riválisának tekintett, aki azzal az elgondolással érkezett Magyarországra, hogy orosz katonai, polgári menekültek egy-egy csoportjának befogadását elérje a magyar hatóságoknál. Ezen a téren von Lampe legveszélyesebb vetélytársának nem is Kartasevet, hanem a Budapesten időről időre megjelenő, valójában nem létező francia kapcsolataira és Párizs támogatására hivatkozó Pjotr Vlagyimirovics Glazenap altábornagyot tekintette. Glazenap 1920–1921 folyamán megpróbált a Magyarországon tartózkodó és ideérkező orosz katonákból hadra fogható, felfegyverzett alakulatokat felállítani.²⁴ Nyíltan hirdette, hogy Vrangel

22 Hadtörténelmi Levéltár (Budapest; = HL), Vezérkari Főnökség (= VKF), 2. B/168 3511/1987., 256.

23 Von Lampe magyarországi tárgyalásainak fontosabb mozzanatairól magyarul ld.: *Kolontári Attila*: Horthy Miklós és Pjotr Vrangel: az együttműködés lehetősége és akadályai. In: *Az orosz „fegyérgárdista” emigráció Magyarországon*. Szerk. Halász Iván, BCE Nemzetközi Migrációs és Integrációs Karközi Kutatóközpont, Budapest–Esztergom, 2011. 75–79.

24 A szovjet felderítés adatai szerint Glazenap stábjá Budapesten a Fehérvári úton volt, alakulatát, amely két gyalogoszászlóaljra, tüzérosztagra és lovasságra tagolódott, 1500 jól felfegyverzett ember alkotta. *Русская военная эмиграция 20–40-х годов. Документы и материалы. Том I. Книга первая:*

végleg kegyvesztetté vált a franciák szemében, és az egész szervezőmunkát újra kell kezdeni, természetesen az ő vezetése alatt. Von Lampével folytatott beszélgetései során ő és környezete már egy 15 000 fős lovas hadtestről vizionáltak, melynek szervezése a franciák éjsze alatt Magyarország területén – állításuk szerint – máris megkezdődött.²⁵ Von Lampe kezdeti hezitálása után egyértelműen kizárta a Glazenappal való együttműködés lehetőségét, és mindent megtett annak érdekében, hogy a magyar hatóságok szemében diszkreditálja őt.

Hasonló féltékenységgel kísérte a kalmük származású Danzan Davidovics Tundutov herceg, volt asztraháni atamán 1922-es próbálkozását kalmük emigránsok magyarországi letelepítésére. Von Lampe információi szerint a helyi orosz monarchistákhoz fűződő kapcsolatainak köszönhetően Tundutovot (Kartasevvel ellentétben) fogadta Horthy is, kézzelfogható eredményt azonban ő sem tudott elérni. Az akkor már Berlinben tartózkodó von Lampe mindenesetre utasította budapesti helyettesét, Vlagyimir Alekszejevics Ilovajszkijt, hogy távollétében semmiféle, a kalmükökről szóló megállapodásba ne menjen bele.²⁶

Von Lampe Kartasev ügyében először Krasznovhoz fordult, értesítette őt, hogy az ezredes itt a volt doni atamán megbízottjaként lépett fel, de semmiféle hivatalos írást erről felmutatni nem tudott.²⁷ Krasznov válaszában hangsúlyozta, hogy ő jelenleg semmiféle pozíciót nem tölt be, nem több egyszerű magánszemélynél, így Kartasev nem tekinthető az ő hivatalos képviselőjének. A kozákok sorsa iránt érzett felelősségből azonban levelet írt a magyar politikai vezetőkhez, és arra kérte Kartasevet, hogy azt juttassa el a címzettekhez (lásd 1. sz. dokumentum). A kozák alakulatok magyarországi katonai szolgálatának terve ugyanakkor, amelyet kétségtelenül merész és nem félmegoldásokon alapuló elgondolásnak nevez, Budapesten láthatóan nem kapta meg a szükséges támogatást (lásd 3. sz. dokumentum).

Von Lampe igyekezett mindent megtenni a váratlan konkurencia kiszorítására, a Krasznovtól kapott információkat saját érdekeinek megfelelően módosított, torzított formában juttatta el a honvédelmi minisztériumba. Egy, a minisztérium berkeiben készült „pro domo” feljegyzésben már a következőket olvashatjuk: *„F. é. június 13-án von Lampe orosz ezredes a budapesti officiell megbízott, Pokorny alezredessel folytatott bizalmas beszélgetés közben felemlítette, hogy bizalmas berlini értesülései szerint Krasznov tbk. Kartasev budapesti missziójáról*

Исход. Гея, Москва, 1998. 517–518. A magyar levéltári források nem támasztják alá Glazenap ilyen mértékű pártfogolását a magyar kormány részéről. Megbízhatatlannak tartották, aki a polgárháború idején sikkasztott, szeretőjének férje pedig a bolsevikok szolgálatában áll. Magyar Országos Levéltár (Bp.), K 64 Külügyminisztérium, Politikai Osztály rezervált iratai, 1920–1941, 33–34.

25 Государственный Архив Российской Федерации (Moszkva, = ГАРФ), ф. 5853. (Фонд генерал-майора Алексея Александровича фон Лампе) оп. 1., д. 6., 53.

26 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 8. 26., 323. Tundutov magyarországi akciójának további részletei egyelőre ismeretlenek. Valószínűleg néhány hétig vagy hónapig tartózkodott Magyarországon. 1922 őszén váratlanul megjelent Szovjet-Oroszországban, ahol korábbi felettese, Alekszej Bruszilov közbenjárását kérte a bolsevikoknál hazatérésének engedélyezése ügyében. Ezt követően a hercegnek nyoma veszett, egyes verziók szerint agyonlőtték.

27 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 5., 306.

mit sem tud, s így az állítólagos levél is valószínűleg falszifikátum.”²⁸ Így, ha a magyarok érdeklődését fel is keltette volna Krasznov és Kartasev ajánlata, von Lampe lépése akkor is elbizonytalanította volna őket. Ilja Kartasev egyébként a későbbiek során nem tudott szabadulni attól a gondolattól, hogy tervének kudarc kifejezetten von Lampe intrikáinak köszönhető. Még egy év múlva is azt hangoztatta, hogy von Lampe miatt halt meg 5000 internált kozák Lengyelországban (ezek között nagy számban voltak az 1920-as lengyelországi hadjárat idején a Vörös Hadseregéből dezertált vagy foglyul ejtett kozákok), akiket – állítása szerint – Magyarország befogadott volna, ha Vrangel báró budapesti megbízottja nem hangolja ellene a magyar döntéshozókat.²⁹

Kartasev és von Lampe a későbbiekben Németországban többször is találkoztak, érthető okokból nem voltak különösebben jó véleményekkel egymásról. Egészen más volt von Lampe viszonya Pjotr Krasznovhoz. Bár a kozákok magyarországi letelepítésének gondolata az adott helyzetben keresztelte von Lampe törekvéseit, mégis a volt doni atamán megnyerését a hadsereg ügye számára rendkívül fontosnak tartotta. Aktívan közreműködött abban, hogy a Vrangel és Krasznov közötti, szerinte pusztán félreértésen alapuló bizalmatlanságot eloszlassa. „Krasznovra igencsak szükségünk van” – írta Pavel Nyikolajevics Satyilovhoz intézett levelében, 1921 júniusában.³⁰ Vrangellel és Krasznovval folytatott levelezése arról tanúskodik, hogy az ügyben magára vállalta a közvetítő szerepét, természetesen végig Vrangel elkötelezett híveként. Mint az alábbiakból majd kitűnik, próbálkozása nem is volt teljesen sikertelen. Krasznov hozzá intézett sorait megjegyzéseivel, észrevételeivel rendre továbbította Pjotr Vrangelhez: „...világosan látom a Tábornok [Krasznov] jelentőségét Európában, és mélyen meg vagyok győződve arról, hogy követni fogja Önt – ez a benyomásom a vele folytatott beszélgetésekből és egész magatartásából. Minden hiúsága ellenére ő elég okos ahhoz, hogy megértse, a jövőben csak Önnel együttműködve játszhat szerepet.”³¹

Krasznovnak von Lampe természetesen nem említette Pokorny előtt tett kijelentését, melyből a magyar fél azt a következtetést szűrhetette le, hogy Krasznovnak nincs tudomása Kartasev budapesti missziójáról. Neki olyan megvilágításban tüntette fel a fejleményeket, miszerint a nem kellő helyismeret és a megfelelő összeköttetések hiánya együttesen vezettek Kartasev vállalkozásának kudarcához. Egyúttal kérte Krasznovot, hogy a jövőben „minden javaslatát közölje velem, hogy én, aki háromhavi ittlétemnek köszönhetően már jobban ismerem a magyarokat, fel tudjam használni az Ön tervét, ha nem is a kozákok érdekében, akikkel kapcsolatban nincs külön utasításom a Főparancsnoktól, hanem az orosz tisztek javára, akikre Ön is gondolt.”³²

28 HL, VKF, 2. B/168 3516/1987., 391.

29 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 8., 122.

30 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 6., 87. Pavel Nyikolajevics Satyilov Vrangel tábornok törzsének főnöke, von Lampe közvetlen felettese volt.

31 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 6., 102.

32 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 6., 100. Ld. az 56. és 61. számú jegyzeteket!

A Magyarországra menekült kozákok

A Magyarországra menekült kozákok létszáma az 1920-as évek elején 100 és 200 fő közé tehető. Voltak, akik továbbutaztak Csehszlovákiába vagy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba, mások megtelepedtek az országban. Rendszerint kisebb csoportokban érkeztek a tengerszorosok térségéből. 1921. augusztus 24-én például 46 doni kozák jelentkezett von Lampe hivatalában, a Királyi Pál utcában, akik a konstantinápolyi holland konzul által kiállított vízummal jöttek. Megjelenésük kisebbfajta pánikot idézett elő az ott lakók körében. Von Lampe csak nagy nehezen tudta a csoport tagjait átmenetileg elhelyezni, a családosokat szállodában, 15 főt az oroszok számára fenntartott menedékszálláson, 25-öt pedig ideiglenesen a tolonházban. A meglehetősen korlátozott anyagi eszközökkel rendelkező von Lampe nem véletlenül jegyezte fel naplójában: „*A helyzet tragikus, még néhány ilyen eset, és végképp csődbe megyek.*”³³ A kisebb kozák és más orosz csoportok „beszivárgásának” többek között azok a pletykák, híresztelések voltak a mozgatórugói, melyek – összefüggésben az általunk vizsgált történettel – különböző, magyar területen szervezés alatt álló kozák és más fehér fegyveres alakulatokról szóltak.

A Berlinben megjelenő emigráns napilap, a „Rul” 1921. szeptember 26-i számában áttekintést adott a magyarországi orosz emigráció, azon belül a kozák menekültek helyzetéről. Bár Európában mindenféle hírek keringtek a Budapest utcáin fegyveresen grasszáló doni, kubáni kozákokról, ezek légből kapott információk voltak. A valóság sokkal prózaibb és kétségbetejtőbb volt. A kozákoknak egy 30 fős csoportja például egy albertfalvai fűrésztelepen talált munkát és elhelyezést mint segéd munkás. A napibérük 80 korona volt, ami az akkori viszonyok között épphogy fedezte élelmezési költségeiket. Tehénistállóban, szalmán aludtak, szállásuk ugyan az adott körülményekhez képest tiszta volt, de téli tartózkodásra alkalmatlan. A cikk szerzője kiemeli, hogy az orosz menekültekhez a magyar hatóságok jóindulatúan viszonyulnak, a helyi társadalom pedig lehetőségeihez képest megpróbál az orosz kolónia segítségére sietni, ugyanakkor az elszakított területekről érkezett magyarok jó része is egyelőre vagonlakásokban és munka nélkül tengődik, így az oroszok helyzetének gyors javulására vajmi kevés a remény.³⁴ A kozákok többsége Magyarországon – a többi egyszerű sorsú orosz menekülthöz hasonlóan – csak napszámosként, fizikai munkásként tudott elhelyezkedni, alacsony fizetésért.

A magyarországi kozákok létszáma és nagyjából egy tömbben való elhelyezkedése lehetővé tette, hogy a kozák emigrációban zajló folyamatokhoz igazodva Magyarországon is létrehozzák saját szervezetüket, sztanyicájukat. Az emigráció körülményei között értelem szerűen a segélyezési, önszegélyezési, kapcsolattartási és érdekképviseleti funkciók kerültek előtérbe, katonai jelleget (fegyverviselés, kiképzés, katonai szolgálat stb.) a sztanyica természetesen nem

33 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 5., 277.

34 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 1060., 2.

ölthetett. A szervezet egyúttal alkalmat nyújtott arra is, hogy a kozákok elkülöníték magukat az orosz emigráció más részeitől.

A kozák sztanyica létrehozásában, a vezetés összetételének meghatározásában komoly szerepet játszott von Lampe. Ebbéli törekvésében döntően az motíválta, hogy a sztanyicát és ezen keresztül a kozákokat megtartsa Vrangel oldalán, azok ne kerüljenek rivális politikai áramlatok befolyása alá. Mindenekelőtt bizalmását és feltétlen hívét, Vlagyimir Ilovajszkij jeszault³⁵ igyekezett bevásáztatni a vezetésbe, törekvése a monarchisták részéről azonban komoly ellenállásba ütközött. Von Lampe ekkor azzal fenyegetőzött, hogy az új szervezettől megtagadja az anyagi támogatást.³⁶ Hogy a két tábor közti összecsapás miként végződött, az a dokumentumokból nem derül ki egyértelműen, valószínűsíthető, hogy Ilovajszkij sikerült bejuttatni a tágabb vezetésbe, hiszen von Lampe a továbbiakban is ott bábkodott a sztanyica megszületésénél, és a magyar hatóságok előtt képviselte annak érdekeit. Von Lampe 1922. február 18-án kelt 23. számú parancsában hozta a magyarországi orosz emigráció tudomására, hogy megalakult a Krasznoyevics nevét viselő kozák sztanyica Magyarországon (a névválasztás minden bizonnyal nem a véletlen műve volt). A szervezet a Magyarországon élő doni, kubáni, tyereki, asztraháni, szibériai kozákokat fogta össze. Atamáná Kszenofont Ignatyevics Jersov ezredet választották. A sztanyica – nyilván von Lampe sugalmazására – üdvözlét küldte Vrangelnek, az Orosz Hadsereg főparancsnokának.³⁷

Von Lampe 1922. március elején német nyelvű jegyzékben értesítette Belitska Sándor honvédelmi minisztert a kozák sztanyica létrehozásáról és Jersov atamáná választásáról. Kérte a magyar hatóságok hozzájárulását a sztanyica működéséhez, a kozákságot az egyik legértékesebb társadalmi rétegnek nevezte, amely megedződött a bolsevizmus elleni hároméves küzdelemben. Előadta, hogy a sztanyicát 61 Magyarországon tartózkodó kozák tiszt és közlegény hozta létre. Az országban élő kozákok összlétszámát von Lampe mintegy 150 főre becsülte, valamennyien, a tiszteket is beleértve, szinte kivétel nélkül gyári munkások voltak. A jegyzékhez mellékeltek egy üdvözlő levelet Magyarország kormányzójának, Horthy Miklósnak.³⁸

A minisztérium berkeiben némi fejtörést okozott, hogy a jegyzékben a sztanyica szó szinonimájaként a Kosakendorf (kozákkfalu) kifejezés szerepelt, így több osztályon is úgy értelmezték a dolgot, hogy von Lampe egy konkrét kozák település létrehozásához kéri a magyar hatóságok engedélyét. A HM VI. csoportjának (vezérkar) elutasító véleményét Lox Viktor tábornok, vezérkari főnök úgy összegezte, hogy nemzetvédelmi szempontból a Magyarországon élő oroszok tömörítése nem kívánatos, bár – tette hozzá – ez kétségtelenül megkönnyítené ellenőrzésüket.³⁹ Miután a fenti félreértést sikerült tisztázni, a hangsúly inkább ez

35 Есаул (jeszaul) = kozákkapitány, nagyjából századosi rendfokozatnak felel meg.

36 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 7., 76., 83.

37 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 7. 427–428.

38 HL, Honvédelmi Minisztérium (= HM), 1930 Eln. D. I. tétel, 685. sz. 60–61. A Horthyhoz címzett levelet a HM a kormányzó katonai irodájához továbbította.

39 HL, HM, 1930 Eln. D. I. tétel, 685. sz. 59.

utóbbi elemre terelődött. Egy április 1-jei keltezésű, a külügyminiszterhez intézendő, a honvédelmi miniszter elé aláírásra kerülő átírat fogalmazványa részletesen kifejti, hogy von Lampe jegyzékében nem egy falu létesítéséről van szó, hanem egy olyan egyesületről, amely a Magyarországra menekült kozákok erkölcsi és anyagi támogatását szolgálná. A honvédelmi minisztérium részéről éppen ezért katonai szempontból nem merül fel kifogás a kérés teljesítésével szemben, „*annál inkább, mert ezáltal az itteni orosz tisztek és katonák ellenőrzése jelentősen meg volna könnyítve*”.⁴⁰

A történethez annyit még mindenképpen érdemes hozzátenni, hogy von Lampe a magyar katonai vezetés előtt módosított formában több ízben megismételte Krasznov ajánlatát a kozákok katonai szolgálatáról a magyar haderóban. 1922 februárjában Ottrubay Károly vezérkari ezredesnek javasolta, hogy a békeszerződés által engedélyezett kontingens feltöltésénél, a lovasság szervezésénél vegyék figyelembe a kozákokat. Von Lampe naplóbejegyzése szerint Ottrubay nem mutatott különösebb fogadókészséget az ötlet iránt.⁴¹ Néhány nappal később, március 4-én Kzenofont Jersovval együtt kereste fel Belitska Sándor honvédelmi minisztert. Ez volt a kozák sztanyica megválasztott atamánjának bemutatkozó látogatása a honvédelmi minisztériumban. A találkozón ezúttal Jersov ajánlotta fel, hogy a Magyarországon tartózkodó kozákok szívesen szolgálnának a magyar haderóban. Belitska udvariasan megköszönte az ajánlatot, de Ottrubayhoz hasonlóan kifejtette, hogy az antant által engedélyezett keretet már saját erőikkel feltöltötték: „*Hála Istennek a magyarokban van még elég hazafiság.*”⁴² Ezzel az ügy hullámai tulajdonképpen elültek.

Nem ért véget azonban Krasznov és a róla elnevezett magyarországi kozák sztanyica kapcsolata, melynek következő fejezetében a kiindulópontot az orosz monarchista táboron belüli szakadás jelentette. 1922. augusztus 8-án Kirill Vlagyimirovics nagyherceg, II. Sándor cár unokája manifesztumot adott ki, amelyben a cári trón védelmezőjének és a dinasztia fejének nyilvánította magát.⁴³ Tettét a dinasztiaán belül többen elleneztek, köztük a család legidősebb életben lévő férfitagja, Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceg, I. Miklós cár unokája és Marija Fjodorovna cárné, III. Sándor özvegye, II. Miklós anyja. A fenti törésvonal mentén a monarchista emigráció szekértáborokra szakadt. Magyarországon, az itteni orosz kolónia kis létszáma ellenére, különösen éles küzdelem dúlt az egyes cso-

40 HL, HM, 1930 Eln. D. I. tétel, 685. sz. 62.

41 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 7., 101.

42 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 7., 110.

43 Владислав Голдин: Русское военное зарубежье в XX веке. Солти, Архангельск, 2007. 35. Kirill Vlagyimirovics nagyherceg érvelése szerint gyakorlatilag nem maradt remény arra, hogy II. Miklós, Alekszej cárevis, illetve a volt uralkodó öccse, Mihail Alekszandrovics nagyherceg életben vannak. A születés sorrendjét tekintve kétségtelenül ő vált a cári trón várományosává, személye azonban több szempontból is megosztó volt. Morganatikus házassága, valamint az a körülmény, hogy születésekor anyja még lutheránus hiten volt, már önmagukban is jelentősen gyengítették pozícióját. Sokan felrötták neki a februári forradalom során tanúsított magatartását, amikor állítólag vörös szalaggal a mellén vezette a matrózokat a Tauriai Palotához, és sietett letenni az esküt az Ideiglenes Kormányra. Uo. 54.

portok között. Ennek oka döntően az volt, hogy az 1920-as évek elején Magyarországon tartózkodott Dmitrij Petrovics Goligin-Muravlin herceg, a cári Oroszország egykori meghatározó politikusa, akit Kirill Vlagyimirovics legfőbb politikai képviselőjévé nevezett ki az európai diplomáciai szintéren.⁴⁴ Egyes vélemények szerint ő maga tanácsolta Kirillnek a manifesztum közzétételét. A herceg Biedermann Imre báró vendégszeretetét élvezte, annak mozgó, szentegáti kastélyaiban, de sűrűn megfordult Budapesten is. Személye körül egy erős kirillista, monarchista tábor szerveződött.

A rivális „vrangelista–nyikolajevista” csoportot a már korábban megismert Alekszej Alekszandrovics von Lampe vezette, Goliginhez hasonló elszántsággal és energikussággal. A két tábor közötti küzdelem 1922. augusztus 20-án érte el a kozák sztanyicát. Ekkor a kozákok egy része – akik helyeselték Kirill Vlagyimirovics lépését – megkísérelte Jersov leváltását az atamáni posztról és a sztanyica feletti irányítás átvételét. Majd, miután a szavazásnál kisebbségben maradtak, kiváltak a régi szervezetből és új sztanyica létrehozására tettek kísérletet. Von Lampe ekkor Krasznov segítségét kérte a Magyarországon tartózkodó kozákok között bekövetkezett szakadás felszámolására, mivel – érvelése szerint – a régiek ki lesznek téve az újak aknamunkájának, és ebben számíthatnak a kirillisták anyagi támogatására.⁴⁵ Krasznov Jersov atamánhoz címzett levele programértékű dokumentum, hiszen szerzője olyan gondolatokat fogalmaz meg, amelyekhez később ő maga és a kozákság egy része is tartotta magát. *„Nincs rosszabb, alávalóbb dolog, mint politikával foglalkozni, veszekedni egymással, olyan kérdéseket feszegetni, melyeket nem nekünk és nem most kell eldöntenünk.”* Krasznov az egység helyreállítására hívta fel a magyarországi kozákokat, utasította Jersovot, hogy hívja egybe a sztanyicát és olvassa fel a levelet azok előtt is, akiknek a fejét összezavarta Kirill Vlagyimirovics nagyherceg fellépése.

A volt doni atamán időszerűtlennek és szerencsétlennek tartotta a nagyherceg akcióját, személyét és politikáját pedig konkrét cselekvési terv és külső támogatás hiányában alkalmatlannak arra, hogy megmentse Oroszországot. Kirill – hangsúlyozta Krasznov – nem hívta magához az atamánokat, nem szabott nekik konkrét feladatokat, hogy a szavaktól a tettek mezejére lehessen lépni. *„...mi, kozákok, katonák forrón szeretjük Hazánkat és készek vagyunk az életünket áldozni érte. És fel is áldozzuk annak oldalán, aki ténylegesen meg tudja szervezni Oroszország megmentését! Bárki legyen is az! Hallják!? Bárki legyen is az!! Csak meg tudja menteni Oroszországot! (...) Ki lesz ez az ember? Ezt közvetlen feletteseik*

44 Зоя Бочарова: Российское зарубежье 1920–1930-х гг. Как феномен отечественной истории. АИРО-XXI, Москва, 2011 101. Dmitrij Goligin-Muravlin herceg a 20. század elején a cári rendszer védelmére szervezkedő jobboldali, monarchista mozgalmak emblematikus figurája volt, tagja volt az Orosz Gyűlés és az Orosz Emberek Szövetsége vezetőségének. (E szervezetek tevékenységéről és Goligin-Muravlin herceg szerepéről magyarul ld. *Bebesi György: A feketeszázak. Az orosz szélsőjobb kialakulása és története a századelőn. Magyar Russzisztikai Intézet, Bp., 1999. 126–147.*

45 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 9., 174–176. A „szakadárak” vezetői von Lampe Krasznovhoz intézett levele szerint Nyemcov ezredes és Karakulin jեսzau voltak. Személyükről további adat egyelőre nem áll rendelkezésre.

fogják megmondani Önöknek, mindenekelött Vrangel tábornok, az Orosz Hadsereg parancsnoka. Ezt választott atamánjaik mondják meg Önöknek. És én fogom megmondani, aki határtalanul szeretem és minden kalandor törekvéstől óvom Önöket.” A jelen helyzetben a kozákoknak egyetlen teendőjük van, a kardokat a hüvelybe dugni és csendben, türelmesen várni, amíg nem tűnik fel a láthatáron ilyen ember, illetve amíg nem hívja őket segítségül a szenvedő orosz nép.⁴⁶ Krasznov levele más kozák sztanycákhoz, emigráns szervezetekhez is eljutott, valamint von Lampe gondoskodott róla, hogy az emigráns sajtóban is megjelenjen. Krasznov itt megfogalmazott gondolatainak hatása mindenképpen túlnyúlt a magyarországi kozák közösségen. 1922 kora őszére tehát az orosz emigrációt megosztó egyik legfontosabb kérdésben nemcsak közös platformra került egymással Pjotr Krasznov volt doni atamán és az Orosz Hadsereg főparancsnoka, Pjotr Vrangel báró, de Krasznov hajlandó volt aktív támogatást nyújtani Vrangel budapesti katonai képviselőjének.

Az 1920-as évek közepére, második felére egyelőre részleteiben ismeretlen folyamatok eredményeként a magyarországi kozák sztanycica eltávolodott a Vrangel–von Lampe-féle irányvonalától. Ebben minden bizonnyal szerepet játszott az a körülmény, hogy 1922 tavaszától Vrangel von Lampét budapesti állomáshelyének megtartásával németországi katonai képviselőjévé nevezte ki. Von Lampe fokozatosan Berlinbe tette át a székhelyét, így a magyarországi ügyek intézésére értelemszerűen kevesebb figyelmet tudott fordítani. Ez óhatatlanul is befolyásának csökkenésével járt. Dacára annak, hogy a kozákok egykor Vrangel parancsnoksága alatt harcoltak a polgárháború európai eseménysorának utolsó felvonásában, és a menekülő hadsereg kötelékében hagyták el a Krím félszigetet is, nem siettek csatlakozni az evakuált orosz haderő utódszervezeteként létrehozott Orosz Összharc Szövetséghez (Russzkij Obscsevoinszkij Szozuz, ROVSZ). Ezért 1925 augusztusában von Lampe, hogy a bizonytalan helyzetnek véget vessen, úgy rendelkezett, hogy a Krasznov nevet viselő magyarországi kozák sztanycica nem tartozik a ROVSZ szervezetei közé.⁴⁷ Idővel az egykori doni atamán neve is elmaradt a sztanycica hivatalos megnevezéséből. 1928 decemberében a kozák közösség új vezetése, élén Jemeljan Polikarpovics Zvjozgyin atamánnal, már nem Krasznovnak, hanem Afrikan Bogajevszkijnek címezte éves összefoglaló jelentését.⁴⁸

Krasznov terve tehát a kozákok katonai szolgálatáról a magyar haderőben nem valósult, az adott körülmények között nem is valósulhatott meg. A kozákság összefogásában, e sajátos társadalmi réteg tradícióinak, katonai szervezetének megőrzésében a Magyarországon győztes fehér rendszer végül is semmiféle aktív szerepet nem vállalt. Mindezzel együtt a történet érdekes adalék a két világháború közötti Magyarország és az orosz fehér emigráció eddig kevésbé kutatott, nem túl sűrű szövésű, de számos leágazással rendelkező kapcsolati hálójához.

46 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 9., 177–179.

47 ГАРФ, ф. 5826. (Фонд Русского Общевоинского Союза) оп. 1., д. 22., 148.

48 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 16., 2–3.

1.

Pjotr Nyikolajevics Krasznov volt doni atamán levele
Horthy Miklós kormányzóhoz, 1921. április⁴⁹

Főméltóságos Uram!

Jelenleg Nyugat-Európában 30 000 doni, kubáni, tereki, szibériai, orenburgi és uráli kozák tartózkodik. Mindezen emberek született katonák és bátor lovasok. Becsületesen harcoltak az orosz császári hadsereg soraiban a világháború alatt, s ezután három évig Oroszország becsületéért és szabadságáért a bolsevisták ellen. 22 000 kozák Vrangel tbk. hadseregében szolgál Török- és Görögországban. 8000 Lengyelországban és 2000 Németországban tartózkodik. Kevés kivétellel ezen kozákok fiatal, 30 évet meg nem haladott életkorúak, teljes erőben vannak s bátorságukról ismeretesek. Munka és foglalkozás nélkül, idegen földön élve sokat szenvednek és pusztulásnak vannak kitéve. Lengyel-, Német- és Törökországban a politikai helyzet lehetetlenné teszi kozák alakulatok szervezését s besorolását az illető állam hadseregébe, hogy a kozákok lóháton szolgálhassanak, úgy ahogy azt megtanulták és tudják.

Én Főméltóságodhoz azon előterjesztéssel fordulok, hogy kozákokból a magyar hadseregen belül különleges, megbízható lovas csapat szervezését engedélyezze a magyar királyság külső és belső ellenségeinek leverésére.⁵⁰

Az egyes államok jelenlegi politikai helyzeténél fogva, miután osztályharcok törhetnek ki a különböző államok között felbomlott egyensúly folytán, felette fontos minden államfő szempontjából, hogy megbízható és feltétlenül hű csapatai legyenek, olyanok, amelyek az államnyelv nemértése s a szokások nemismerése folytán távol állanak minden politikától. Ilyen alakulatok, melyek megfelelnek az angolok és franciák színes csapatainak és idegenlégióinak, továbbá Szovjetország lett földi és kínai katonaságának, minden pillanatban az államnak erőteljes támaszt nyújthatnak és minden alkalommal megbízható erőnek bizonyulnak.

A magyar hadseregbe való besorolás céljából szervezett csapatnál igénybe vett tisztek és legénység hazafias érdekei szempontjából a következő alapok lehetnének mérvadók.

1) A kozákok megtartanák katonai jellegüket és kiképzésüket addig, amíg Oroszországba visszatérhetnek.

2) Az áthozott kozákokból megbízható és gyönyörűen szervezett katonai alakulat lenne képzendő, mely a jövő Oroszországának is támasza lenne.

3) Nehéz és lealacsonyító helyzetben (mint menekült, internált, hadifogoly), súlyos körülmények között a létfenntartásért való küzdelem helyett az a

49 HL, VKF, 2. B/168 3511/1987 27.520/1921 248–249. Gépelt magyar nyelvű másolati példány. Sem Krasznov Horthyhoz, sem Kartasev Gömbös Gyulához írt levelének eredeti példánya nem található a fordítások mellett. A levelek közlésénél megtartottam az eredeti szóhasználatot és helyesírást, mindössze a központosítást és az orosz nevek átírását igazítottam a mai szabályokhoz.

50 A dokumentumban a dőlt betűvel szedett rész tintával aláhúzva.

szerencse érné a kozákokat, hogy a hős magyar hadsereg soraiban szolgálhatnának, melyet a világháború idejében megtanultak tisztelni és becsülni.

Azon feltételek, melyek mellett a magyar hadsereg kötelékében kozák alakulatokat lehetne szervezni, a következők:

- 1) A kozákok főméltóságod kívánságához mérten kiállítanak:
 - a) lovas ezredet 1000 fő létszámmal, vagy
 - b) lovas dandárt 2 ezred + lovas üteg 2200 fő létszámmal,
 - c) lovas hadosztályt 4 ezred + 2 lovas üteg + műszaki alakulatok 5000 fő lesz [sic]
 - d) lovas hadtestet 2-3 lovas h.o.-ból 10-15 000 fő létszámmal.
- 2) A kozákok előjáróikkal és feljebbvalóikkal együtt szolgálnak, s a magyar katonai előjáró összes rendelkezéseit teljesítik a saját parancsnokukon keresztül.
- 3) A kozákok részt vesznek: az összes díszkivonulásokon, szemléken, hadgyakorlatokon, egyéb gyakorlatokon, rendfenntartásnál, lázadások leverésénél, határ- és biztonsági szolgálatok teljesítésénél, részt vesznek minden külföldi expedícióban és hadjáratban a magyar hadsereggel együtt.
- 4) Nem vesznek részt Szerbia, Bulgária és Törökország ellen esetleg irányuló hadjáratban, ily esetben a kozákok vagy egyéb arcvonalakon, vagy a belrend fenntartásánál alkalmazandók.
- 5) Szolgálati idő szerződés alapján 3 év az eskü letételétől kezdve. A szerződés lejártá után megújítható. Ha a szerződés lejártá előtt Oroszországban törvényes kormány alakul, és a kozákok visszatérhetnek Hazájukba, a magyar kormány őket szervezett állapotban: lovakkal, fegyverrel és csapatvonattal Hazájukba engedi, amiért az orosz kormány az összes kiadást megtéríti. Ez akkor is megtörténik, ha Oroszországnak egy része szabadul is csak fel, amely a kozákokat hívní fogja, s amely hívásnak a kozákok eleget tesznek.
- 6) A szolgálat lovas, a magyar lovasság keretén belül.
- 7) A magyar kormány ellátja a kozákokat: lovakkal, nyereggel, fegyverrel, ruhával, lőszerrel és egyéb felszereléssel, úgy, mint a saját csapatokat.
- 8) A magyar kormány éljelmezi a csapatot és lovakat, a magyar alakulatok éljelmezésével egyenlően, és olyan fizetést ad a kozákoknak, mint a megfelelő rendfokozatú magyar lovassági egyéneknek.
- 9) A magyar kormány rendelkezésre bocsájt: laktanyát, kiképzéshez szükséges eszközöket, tisztii lakásokat, lovardát, istállót, éppen úgy, mint egy magyar lovas alakulatnak.
- 10) A kozákok öltözéke az eddigi kozák egyenruha lesz. Doni kozákoké hadseregbeli egyenruha és a kubániaké cserkesz öltözet. A kozákok fegyverzete: doniak: kard, lándzsa és fegyver [sic – minden bizonyonnyal lőfegyverről van szó]; kaukázusiak: kard, kindzsál [sic] és fegyver. Minden ezred 8 géppuskát számlál, minden dandár 6 táborigyút, minden hadosztály 1 pontonos századot, 6 páncélautót, 2 tankot, 6 léghajművet és táviróosztagot. Minden ezred táborigyúttal rendelkezik.
- 11) A kozákok besorolása után 2 hónap szervezési idő szabatik meg, a két havi határidő után a szolgálatot megkezdik.

12) A magyar kormány egy bizonyos összeget bocsájt rendelkezésre, s utasítást ad külföldi képviselőinek a kozákok magyar területre való szállítása iránt.

Minden ilyen alakulat szervezésére vonatkozó adatok részleteire, továbbá a magyar kormánynak e tekintetbeni esetleges kívánságaira való felvilágosítás adásra, vagy ezen feltételeknek megmászítására Kartasev ezredes jogosult, aki egyedüli általam erre meghatalmazott személy.

Fogadja Főméltóságod legőszintébb nagyrabecsülésemet, mellyel maradtam:

P. Krasznov
lovassági tábornok⁵¹

2.

Ilja Petrovics Kartasev ezredes levele
Gömbös Gyula szolgálaton kívüli századoshoz,
nemzetgyűlési képviselőhöz⁵²

Mélyen Tisztelt Képviselő Úr!

Feltétlenül szükségesnek tartom, hogy Krasznov tábornoknak Horthy tengernagy kormányzóhoz írt levelében foglaltakhoz kiegészítőleg a következő körülményeket és eshetőségeket közöljem Nagyságoddal.

1) Egy bizonyos létszámú kozákcsoport szervezése a magyar hadseregbe való sorolás céljából: ilyképeni [sic] megoldása kérelmünknek lenne legkívánatosabb.

2) Az ententeállamok részéről történő ellenállás esetén a kozákok mint munkaerő is átszállíthatók magyar területre, állami, gyári, vagy gazdasági munkálatok végzésére, az entente szintén gondoskodik az orosz hadsereg maradványainak elhelyezéséről, miután nem akarja ezt Törökországban hagyni a jövőben.

3) A magyar kormány a humanitás értésétől vezetve, ill. az orosz nép iránti rokonszenvből fogadja el a kozákokat, miután Vrangel tbk. hadseregének a franciák által történt segélyezésének megszűnésével ezek a legnagyobb nyomornak lesznek kitéve.

4) Ha a politikai helyzetnél fogva a kozákok jelenleg nem szállíthatók át magyar területre, de az elfogadás eszméje fennáll és kívánatosnak mutatkozik, akkor anyagi támogatást kérünk 1000–2000 fő létszámú táborunk részére. A kozákokat mi Németországban fogjuk tartani. Ez esetben Magyarországgal szerződést kívánunk kötni az irányban, hogy a magyar kormány első hívására mi mindnyájan,

⁵¹ Pjotr Krasznovot 1918 augusztusában a törvényhozó hatalom szerepét a Don vidékén betöltő Nagy Doni Kozák Körzeti Kőr vezérőrnagyból lovassági tábornokká léptette elő. Krasznov ezzel átugrotta az elméletileg soron következő altábornagyi rendfokozatot. А. Марыняк: i. m. 189.

⁵² HL, VKF, 2. B/168 3511/1987 27.520/d/1921 252. Gépelt magyar nyelvű másolati példány.

Krasznov tábornokkal együtt Magyarországra jövünk. Nekünk 10–50.000 német márka segélyre lenne szükségünk. Itt csupán az életszükséglethez legszükségesebb kiadásokat vettük tekintetbe.

Mint a Szerbiában tartózkodó orosz tisztek szövetségének elnöke felhívom Nagyméltóságod figyelmét azon körülményre, hogy ha Krasznov tábornok hacsak 1000 kozákkal is a magyar királyság területén fog tartózkodni, Magyarországra nézve szükséges és fontos pillanatban több ezer főt számláló, a legjobb harcosokból és ideális tisztekből álló hadsereg felett rendelkezhetnek. Az ő neve annyira népszerű, hogy elégséges egy hadparancsot kibocsátania s minden orosz hozzá fog sietni.

Magyarországra való elfogadásunk esetén nyomban létrejön egy magyar–orosz szövetség, mely szövetséget fog jelenteni az egész orosz birodalommal, miután a mi országunkban a rend a kozákok által lesz fenntartva, mert mi vagyunk a leggazdagabb bányák, petróleumforrások, termőföldek stb. birtokosai, s Déloroszország kozák területei senki másnak, mint a kozákoknak nem lehetnek birtokában.

Mi minden kiadást, amelyet a magyar állam ránk fog költeni, megtérítünk, ezért mindnyájan felelünk egymásért.

Ha Magyarország a kis entente-tal háborúba keveredne, mi egész hadsereggé fogunk kialakulni, s harcolni a románok, csehek és lengyelek ellen. Mi ezen királyság centrumában minden lázadást le tudunk szerelni és elfojtani. Mi úgy fogunk szolgálni, mint a saját törvényes kormányunknak, miután letesszük az esküt.

Ha azt mondják, hogy ez nagy kiadásokba kerül, én azt felelem, hogy ez roppant nagyfontosságú terv a birodalom védelme erősödése, s a kommunizmus elleni védekezése szempontjából, s a szomszéd államok betörése esetére [sic].

Csapatunk a hosszú háború alatt kipróbált hadseregnek lenne a keretje. Nem fogja érteni az államnyelvet, és a szokásokat sem fogja ismerni, de mint szövetségesért mindenhová kész elmenni, ahová parancsolják, háborúba, ha az ország érdekei úgy kívánják, azé az országé, amely leghamarább értett meg minket és elfogadott.

Mi a Hazánkhoz hű harcosok maradunk a jövőben is, és itt is hűen fogunk szolgálni fegyverbarátainknál.

Fogadja Nagyságod őszinte nagyrebecsülésem nyilvánítását, mellyel maradtam:

Kartasev ezredes

Budapest, 1921. május 6.

3.

Pjotr Krasznov levele Alekszej Alekszandrovics von Lampéhez,
Vrangel magyarországi katonai képviselőjéhez⁵³

1921. május 31.
Bad O.

Mélyen tisztelt Alekszej Petrovics!⁵⁴

Március hónapban Vrangel tábornoktól nagyon kedves és szívélyes, de teljesen közömbös levelet kaptam, amely nem tekinthető válasznak korábbi levelémre. Vrangel tábornokkal folytatott egész levelezésem (különböző időpontokban összesen 14 levelet küldtem neki) arról győzött meg, hogy neki sem énrám, sem tanácsaimra nincs szüksége, így a levelezést abbahagytam, mivel semmiben sem szenvedek szükségét, és a magam számára semmit sem keresek [sic]. Talán hiba volt, hogy nem rendelt magához azokban a nehéz januári napokban, lehet, hogy jelenlétem visszatartotta volna a kozákokat attól az esztelen lépéstől, hogy visszatérjenek Szovdepiába.⁵⁵ De én már régóta éreztem, hogy ha nem is Vrangel, de a környezete számára nemkívánatos személy vagyok.

Most pedig Kartasev ezredesről. Kartasev ezredes nem a megbízottam, már csak abból az okból sem, hogy én most semmilyen hivatalos pozíciót nem töltök be, és egyetlen csoportnak sem vagyok meghatalmazottja. A dolog sokkal egyszerűbb, mint az Kartasev ezredesnek tűnik. A németországi és lengyelországi politikai hatalomváltás kapcsán nem hagy nyugodni az ezen országokban internált kozákok helyzete. Kartasev ezredes saját kezdeményezésére meglátogatta a kozákokat, beszélgetett velük. Ezen beszélgetések alapján elhatározta, hogy megpró-

53 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1., д. 5., 307. Kézírásos orosz eredeti.

54 Krasznov a megszólításban hibásan tünteti fel von Lampe apai nevét: az helyesen nem Petrovics, hanem Alekszandrovics.

55 Szovdepia – a polgárháború éveiben a fehérek így nevezték a vörös uralom alatt álló területeket, a kifejezést fehér emigráns körökben Szovjet-Oroszország és a Szovjetunió szinonimájaként használták; a szóösszetétel a Совет Депутатов (Küldöttek Tanácsa) kifejezésből származik. A Krasznov által a levélben említett probléma ahhoz a kozák lokálpatriotizmushoz vezethető vissza, amelyben komoly szerepet játszott a helyi közösséghez (hutorhoz, sztanyicához) és a földhöz való kötődés. Már láttuk, hogy a polgárháború éveiben is nehézségekbe ütközött a kozák alakulatok harctéri alkalmazása a doni, kubáni, tyereki stb. körzeteken kívül. Az emigrációba kényszerült kozákok pedig más társadalmi rétegeknél nehezebben viselték a kényszerű távollétet. Elsősorban körükben volt eredményes a hazatérést szorgalmazó francia törekvés és bolsevik propaganda. Előbbi a Vrangel-hadsereg eltartásának teherételétől kívánt ily módon megszabadulni, utóbbi pedig a rivális fegyveres erőt kívánta gyengíteni, bomlasztani. A kozák emigráció berkein belül egy külön szervezet is létrejött a hazatérés elősegítésére: Общеказачий Сельскохозяйственный Союз (kb. „Összkozák Mezőgazdasági Szövetség”). A repatriálás részleteiről ld. Валерий Авдеев–Валерий Краснов: Изгнание и возвращение. Из истории эвакуации Русской армии генерала П. Н. Врангеля в ноябре 1920 г. из Крыма и возвращения части ее на родину. In: Русский исход. Алетейя, Москва, 2004. (Русское зарубежье. Источники и исследования). 256–268., valamint Иван Калинин: Под знаменем Врангеля. Казачий исход, Москва, 2003. (Белое дело). 355–369.

bálja német és lengyel területről Magyarországra átvinni és ott letelepíteni a kozákokat. Kartasev ezredes a saját költségén utazott Magyarországra. Én egy levelet adtam neki, melyet a hatalom itteni [sic – értsd: magyarországi. – K. A.] birtokosainak címeztem, s amelyben leírtam, mit lehet kezdeni a kozákokkal és általában az orosz tisztekkel és katonákkal,⁵⁶ hogy azok ne terhet jelentsenek, hanem hasznára legyenek a befogadó államnak – íme ez az én egész megbízásom Kartasev ezredes számára.

Azt kérdezi tőlem, miért nem írtam erről a tervemről Önnek, vagy személyesen Vrangelnek. Először is egyáltalán nem tudtam róla, hogy Vrangelnek van képviselője Magyarországon. Másodszor, az elmúlt év tapasztalata (1920 áprilisában írtam [először – K. A.] Vrangelnek, amikor még minden lehetséges volt) azt mutatja számomra, hogy Vrangelnek írni teljesen felesleges, úgysem hallgat rám. A magyar kormánynak a kozákok iránt érzett erkölcsi kötelezettségből írtam levelet.

Úgy érzem, hogy tervemet, amely bátor és nem félmegoldásokon alapul, nem fogadták el. Kérem, fogadja őszinte nagybecsülésem és odaadásom kifejezését!

P. Krasznov

4.

Kivonat P. N. Krasznov A. A. von Lampéhez intézett leveléből⁵⁷

1921. július 21.

Másolat

...Én jól ismerem Pjotr Nyikolajevicset.⁵⁸ Becsületes ember, igazi lovag, de más embereket is a saját mércéjével mér, ezért hallgat a környezetére, és hisz is nekik. Személyemet, terveimet, elgondolásaimat stb. ott rosszindulatú pletykák övezik. Hiú, nagyravágyó embernek tüntetnek fel, és valaki fél [tőlem].⁵⁹ Így feladat nélkül maradtam. Magamról szólva hálát adok az Égnek, hogy így alakult. Most dolgozni – 99 százalékos esélyt jelent a kudarcra. De a kozákok megtagadták az engedel-

56 Ezzel a megfogalmazással ellentétben Krasznov egy későbbi, von Lampéhez intézett levelében (lásd a következő dokumentumot!) már kifejezetten csak a kozákokról beszél, mint olyan csoportról, amelynek helyzetén segíteni szeretett volna.

57 ГАРФ, ф. 5853., оп. 1. д., 6. 154–155. Gépelt orosz másolati példány, a szövegben szereplő pontozások az eredetiből átvéve.

58 Pjotr Nyikolajevics Vrangel altábornagyról, az Orosz Hadsereg főparancsnokáról van szó.

59 Krasznov itt az Afrikan Petrovics Bogajevszkijjellel fennálló, ekkor élesedő konfliktusára utal. Bogajevszkij altábornagy Krasznov utódja volt a doni atamáni poszton. Az emigrációban 1921–1922 folyamán Krasznov kísérletet tett az atamáni tisztség visszaszerzésére, megpróbálta elérni a Nagy Doni Kozák Körzeti Kör összehívását, amely elképzelése szerint Bogajevszkij helyett ismét őt választotta volna atamánának. Kettejük „küzdelmében” Vrangel egyértelműen Bogajevszkijt támogatta, akivel főparancsnokként sokkal könnyebben megtalálta a közös hangot, mint a túlságosan önálló Krasznowal.

mességet. Kerenszkij a kezében tartja Harlamovot, Harlamov Szidorint, Gnyiloribo[v] velük és másokkal együtt az ördög tudja, mit cselekszik a kozákság szétzúzása érdekében, és senki nem képes még csak megóvni sem a kozákokat ettől, mert a Vrangel által megvesztegetett „Obscseje Gyelo” végül is azt írja, amit a zsidók és a szocialisták akarnak.⁶⁰

...Magyarországon kizárólag a kozákokra gondoltam, nem pedig a tisztekre. Róluk van, aki gondoskodik rajtam kívül is.⁶¹ Látva a kozákok kilátástalan helyzetét Németországban, de főképp Lengyelországban, arra gondoltam, javaslom a magyaroknak a különleges kozák alakulatok felállítását saját lovasságukon belül (a francia idegenlégió és Szovjetoroszország lett és kínai egységeinek mintájára), hogy a kozákok kiképzettségüket, harci szellemüket, lovaglótudásukat megőrizzék, és ne legyenek terhére az államnak. Írtam erről Horthynak és elküldtem neki a levelet. Ennyi az egész. Azt gondolom, a magyarok félnék az antanttól, de lehet, hogy anyagi megfontolásokból nem akarják ezt. Az volt az elgondolásom, hogy jobb a magyarokat szolgálni, akiknek érdekei nem ütköznek Oroszország érdekeivel, mint a lengyeleket, akik Oroszország elpusztításán dolgoznak.

Ez az egész kérdés. A lényege az, hogy én csak egyet szeretnék: kivezetni a kozákokat a fehér rabszolgák vagy tisztilú condottierik zsoldosainak helyzetéből. Még egy dolog. Hozzám a kozákok komolyan, minden hátsó szándék nélkül jönnek. Másokhoz csak azért, hogy lenyúljanak tőlük ezt-azt, aztán továbbálljanak.

60 Krasznov ezen megjegyzése meglehetősen zavaros, nehezen értelmezhető, hiszen teljesen különböző beállítottságú, az emigrációban más-más élethelyzetben lévő személyek összehangolt cselekvését feltételezi a kozákság dezorganizálása érdekében, akiket az az egyetlen közös mozzanat fűz össze, hogy korábban valamennyiüknek volt már konfliktusa Krasznovval. A mondatban szereplő személyek életrajzi adatai: Alekszandr Fjodorovics Kerenszkij (1881–1970): trüvök, illetve eszer politikus, az Ideiglenes Kormány igazságügyi minisztere, majd 1917 júliusától elnöke, 1918-tól emigrációban élt. Vaszilij Akimovics Harlamov (1875–1957): kadet politikus, 1918-ban a Doni Nagy Kozák Körzeti Kör elnöke. Krasznov és Gyenyikin konfliktusában inkább az utóbbit támogatta. Fellépésének komoly szerepe volt abban, hogy Krasznov lemondott az atamáni posztról. 1920-tól emigrációban élt Prágában, Belgrádban, illetve a II. világháborút követően Argentínában. Vlagyimir Iljics Szidorin (1882–1943): altábornagy, a polgárháború résztvevője, 1919 februárjától a Doni Hadsereg parancsnoka; a kozák szeparatizmus egyik képviselője; 1920-ban Vrangel előbb hadbírórság elé állította, majd elbocsátotta a hadsereg kötelékéből. Az emigrációban a csehszlovák vezérkar térképészeti osztályán teljesített szolgálatot. Mihail Nyikolajevics Gnyiloribov (1882–?): vezérőrnagy, doni kozák, a polgárháború résztvevője, 1920-ban a Lengyelország területén létrehozott 3. hadsereg állományába tartozott. 1922-ben illegális úton visszatért Szovjet-Oroszországba, elfogták és kivégezték. Az Общее Дело (Közös Úgy) című újságot a korábbi narodovolec (népakarat), eszer mozgalom prominens tagja, a forradalmi mozgalomba befurakodott provokátorok leleplezéséről elhíresült Vlagyimir Lvovics Burcev (1862–1942) adta ki. Burcev a bolsevik hatalomátvételt követően 1918-tól ismét emigrációban élt, jó kapcsolatokat ápol a fehér mozgalom több prominens képviselőjével, köztük A. Gyenyikinnel és P. Vrangellel. A Párizsban megjelenő Общее Дело a „Külföldi Oroszország” egyik legfontosabb sajtóorgánumának számított, amely határozottan felémelte a szavát a Krímből evakuált hadsereg megmentése és megőrzése érdekében.

61 Krasznov ezen megjegyzése válasz von Lampe június 25-i levelének a bevezető tanulmányban idézett részére a kozákok és a haderő tisztjeinek támogatásával összefüggésben.